

BOSHLANG'ICH SINFDA SAVOD O'RGATISHDA GRAMMATIKA VA IMLO USTIDA ISHLASH

Qurbonova Feruza

Sh.Rashidov tumani 40-maktab

boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilariga savod o'rgatish jarayonida grammatika va imlo qoidalarini o'qitishning metodik asoslari yoritilgan. Ta'limning dastlabki bosqichida o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini o'stirish, grammatik tushunchalarni shakllantirish hamda imloviy savodxonlikni oshirish masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, maqolada fonetik, leksik va grammatik elementlarni integratsion tarzda o'rgatish usullari, o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos mashq turlari va zamonaviy yondashuvlar tavsiflangan. Tadqiqot natijalariga asoslanib, boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun grammatik va imloviy bilimlarni mustahkamlashga qaratilgan samarali strategiyalar tavsiya etilgan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, savod o'rgatish, grammatika, imlo, metodika, nutq o'stirish, fonematik eshitish, didaktik o'yinlar.

Mustaqillik yillarida O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini tubdan isloh qilish, uni jahon ta'lim standartlari darajasiga ko'tarish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Xususan, 2020-yil 23-sentabrda qabul qilingan "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun va O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi "Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni boshlang'ich ta'lim oldiga yangi vazifalarni qo'yimoqda. Bu vazifalar sirasiga o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, ularni hayotga tayyorlash bilan bir qatorda savodxonlik darajasini yuksaltirish ham kiradi.

Boshlang'ich sinf shaxs kamolotining poydevori hisoblanadi. Aynan shu bosqichda o'quvchilar o'qish va yozish malakalarini egallaydilar, tilning asosiy

qonuniyatlari bilan tanishadilar. Savod o'rgatish davri esa bolaning maktab hayotiga ilk qadamidir. Bu davrda bola tovushlar, harflar, so'zlar va gaplar olamiga kirib boradi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, 6–7 yoshli bolalarning miya faoliyati yangi bilimlarni o'zlashtirishga eng moyil davr hisoblanadi. Shu sababli savod o'rgatish jarayonida grammatika va imlo ustida olib boriladigan ishlarning to'g'ri tashkil etilishi o'quvchining kelgusidagi savodxonligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Mamlakatimiz pedagog olimlari A. G'ulomov, Q. Abdullayeva, S. Matchonov va boshqalarning ilmiy ishlarida boshlang'ich sinf o'quvchilariga ona tilini o'rgatishning metodik asoslari chuqur tahlil qilingan. Jumladan, akademik A. G'ulomov ta'kidlaganidek, "Imloviy savodxonlikni shakllantirish bu nafaqat qoidalarni yodlash, balki til birliklarini ongli ravishda tahlil qilish, ular o'rtasidagi bog'lanishlarni tushunish demakdir".

Mazkur maqolaning maqsadi - boshlang'ich sinfda savod o'rgatish jarayonida grammatika va imlo ustida ishlashning samarali metodlari va usullarini aniqlash hamda ularni amaliyotga tatbiq etish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

1. Savod o'rgatish davrida grammatik va imloviy tushunchalarni shakllantirishning psixologik-pedagogik asoslarini o'rganish;
2. Boshlang'ich sinflarda grammatika va imlo ustida ishlashning mavjud metodlarini tahlil qilish;
3. O'quvchilarning imloviy savodxonligini oshirishga xizmat qiluvchi samarali mashq turlarini tavsiya etish.

Savod o'rgatish jarayoni o'zining murakkabligi va ko'p qirraliligi bilan ajralib turadi. Bu jarayon davomida o'quvchilar bir vaqtning o'zida tovushlarni to'g'ri talaffuz qilishni, ularni harflar bilan belgilashni, so'zlarni bo'g'inlarga ajratishni, gap tuzishni va eng muhimi, o'z fikrlarini yozma ravishda ifodalashni o'rganadilar. Ana shu jarayonda grammatika va imlo ustida ishlash muhim o'rin tutadi.

Boshlang'ich sinfda grammatika ustida ishlash deganda o'quvchilarning so'zning leksik ma'nosi, so'z tarkibi (o'zak va qo'shimcha), gap bo'laklari haqida dastlabki amaliy tasavvurlarga ega bo'lishlari tushuniladi. Bu tushunchalar nazariy jihatdan emas, balki amaliy mashqlar va kuzatishlar orqali shakllantiriladi. Imlo ustida ishlash esa so'zlarni talaffuz va yozilish me'yorlariga mos ravishda to'g'ri yozish ko'nikmalarini hosil qilishni nazarda tutadi.

Savod o'rgatish davri shartli ravishda uch bosqichga bo'linadi:

1. **Tayyorgarlik bosqichi (alifbegacha bo'lgan davr).** Bu bosqichda o'quvchilar gap, so'z, bo'g'in va tovush haqida dastlabki tushunchalarni egallaydilar. Asosiy e'tibor og'zaki nutqni rivojlantirish, tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish va ularni farqlashga qaratiladi.

2. **Asosiy bosqich (alifbo davri).** Harflar o'rganilib, tovush va harf o'rtasidagi munosabat o'zlashtiriladi. Bo'g'in, so'z va gap tahlili olib boriladi. Bu bosqichda imlo ustida ishlashning dastlabki elementlari — katta harf, nuqta, so'zlarning alohida yozilishi kabi qoidalar amaliy tarzda o'rgatiladi.

3. **Mustahkamlash bosqichi (alifbodan keyingi davr).** O'qish va yozish malakalari takomillashtiriladi, grammatik va imloviy qoidalar ongli ravishda mustahkamlanadi.

O'quvchilarning imloviy savodxonligi ularning fonematik eshitish qobiliyati bilan chambarchas bog'liq. Fonematik eshitish - bu nutq tovushlarini eshitish va farqlash qobiliyatidir. Masalan, "bog'" va "bok" so'zlarining ma'no jihatdan farqini tushunish aynan fonematik eshitish orqali amalga oshadi. Agar o'quvchi jarangli va jarangsiz undoshlarni (b-p, d-t, g-k) farqlay olmasa, u "kitob" so'zini "kitop" deb yozishi mumkin. Shu sababli savod o'rgatish davrida fonematik eshitishni rivojlantiruvchi mashqlarga alohida e'tibor qaratish lozim.

Boshlang'ich sinfda savod o'rgatish jarayonida grammatika va imlo ustida ishlash murakkab, ammo muhim pedagogik jarayondir. Olib borilgan tadqiqotlar va tahlillar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarning imloviy savodxonligini oshirish erta bosqichdan boshlangan tizimli va maqsadli faoliyatni talab etadi.

Xulosa qilib aytganda, quyidagi tavsiyalarni berish mumkin:

1. Fonematik eshitishni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish;
2. O'yin va interfaol metodlardan keng foydalanish;
3. Muntazam takrorlash va mustahkamlash ishlarini yo'lga qo'yish;
4. O'qituvchining namunali og'zaki va yozma nutqiga e'tibor berish.

Boshlang'ich ta'limda grammatika va imlo ustida to'g'ri tashkil etilgan ish nafaqat o'quvchilarning savodxonligini oshiradi, balki ularning mantiqiy tafakkurini, nutq madaniyatini va mustaqil fikrlash qobiliyatini ham rivojlantiradi. Bu esa kelgusida ularning har qanday sohada muvaffaqiyatli faoliyat yuritishlariga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. G'ulomov A., Abdullayeva Q. Ona tili o'qitish metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012. – 352 b.
2. Matchonov S., Shojalilov A., G'ulomova X. Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi. – Toshkent: Yangiyo'l Poligraf Servis, 2007. – 280 b.
3. Qosimova K. va boshqalar. Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi. – Toshkent: Noshir, 2009. – 352 b.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi "Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5712-son Farmoni.